

Fortidsminders tilstand

AF NIELS HAUE, ELISABETH B. CARLSEN, TINA L. RASMUSSEN,
LONE ANDERSEN OG LARS GULDAGER

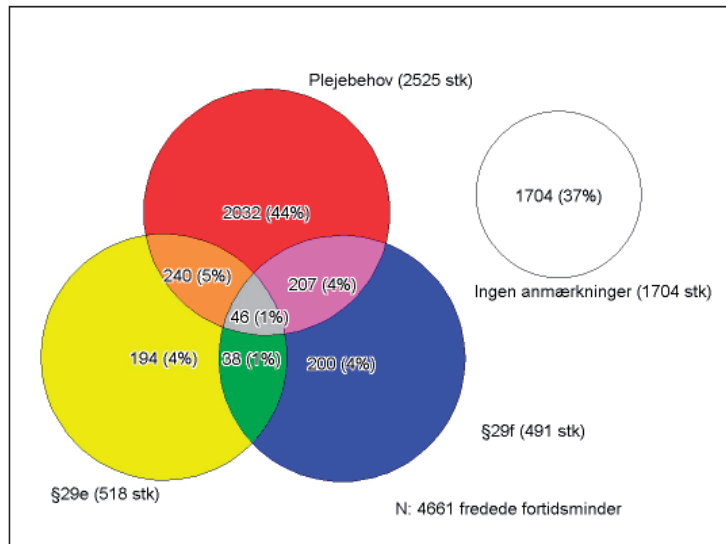

I 2005 påbegyndte museet en nyberejsning af alle fredede fortidsminder i det tidligere Nordjyllands Amt. Dette store arbejde blev afsluttet få dage før udgangen af 2007, og en samlet status over tilstanden af fortidsminderne kan derfor udarbejdes. Langt størstedelen af fortidsminderne udgøres af gravhøje, som enten ligger frit på markerne eller findes hængemt i skove og haver. Voldsteder, kirkeruiner, saltsyderier, sagnsten m.m. er dog også omfattet af museumslovens fredningsparagraffer.

Høj i Vester Skærum.

De første fredninger blev foretaget i begyndelsen af 1800-tallet, men var alle omfattet af frivillige aftaler mellem Nationalmuseet og lodsejerne. Først i 1937 blev alle synlige fortidsminder fredet ved lov. I de følgende 20 år berejste Nationalmuseets medarbejdere stort set alle fortidsminder med det formål at afgøre, hvilke fortidsminder som var synlige, og som dermed var omfattet af fredningsloven. I de seneste 50 år er tilsynet med fortidsminderne blevet varetaget af skiftende aktører - og med større eller mindre aktivitetsniveau. Man manglede derfor en samlet status over tilstanden af de fredede fortidsminder, og Kulturarvsstyrelsen indgik derfor en aftale med Nordjyllands Historiske Museum om en nyberejsning af alle fredede fortidsminder i Nordjyllands Amt. Gravhøje m.m. beliggende på statsejet jord var dog ikke omfattet af aftalen.

I alt 4661 fredede fortidsminder er blevet berejst de seneste tre år. 95 fortidsminder kunne ikke lokaliseres længere, hvilket svarer til, at 2 % af fortidsminderne er blevet destrueret de seneste 50 år. Man kan mene, at der er tale om et lavt tal, men for arkæologien og kulturlandskabet er der tale om et uopretteligt tab. I mange tilfælde har det

ikke været muligt at retsforfølge den lodsejer, som ulovligt har fjernet fortidsmindet. Dette skyldes bl.a., at tilsynet ikke tidligere har haft et regelmæssigt forløb. Flere gravhøje er således ikke blevet besøgt i de seneste 30-50 år. Hovedparten af sagerne er med andre ord blevet forældede, inden lovovertrædelserne er blevet indberettet. Med en ny aftale, som Kulturarvsstyrelsen og Nordjyllands Historiske Museum har indgået om et kontinuerligt tilsyn af fortidsminderne, vil evt. nye lovovertrædelser blive opdaget i tide. En aftale, hvor de fredede fortidsminder vil få den bevågenhed, som de fortjener efter tusinder af års synlighed i kulturlandskabet.

De fredede fortidsminder er omfattet af to fredningsbestemmelser: Der må ikke ske indgreb i selve fortidsmindet (§29e), og rundt om fortidsmindet skal der opretholdes en to meter bred dyrkningsfri zone (§29f). Endnu en bestemmelse (naturbeskyttelseslovens §18) henviser til fortidsmindets omgivelser, idet der inden for 100 m fra fortidsmindets kant ikke må ske ændringer i landskabet, f.eks. nybyggeri, skovrejsning m.m. Dette skal sikre, at indsynet til - og udsynet fra - fortidsmindet bibeholdes. Ved nyberejsningen har museet tillige vurderet plejebehovet for hvert fortidsminde. Mange af gravhøjene er næsten skjult i uønsket vegetation, hvilket kan skade de arkæologiske rester. Rødderne perforerer det intakte højfyld, og rodvæltene efter en vinterstorm kan ødelægge stensætninger samt omrode de grave, som højen er rejst over. Over halvdelen af alle besøgtede fortidsminder trænger til vegetationspleje. Et skræmmende højt tal, som desværre afspejler mange lodsejeres ligegyldige holdning til fortidsminderne.

På diagrammet ses fordelingen af påviste lovovertrædelser og behovet for vegetationspleje. Som det fremgår af figuren, er blot 1704 fortidsminder (svarende til 37 %) uden anmærkninger, mens der ved hvert femte fortidsminde er registreret et eller flere ulovlige forhold. Nyberejsningen af de nordjyske fortidsminder har klargjort, at et

kontinuerligt tilsyn er påkrævet for at sikre, at antallet af gravhøje og andre synlige minder ikke yderligere formindskes. I forbindelse med opstarten af det kommende tilsyn vil Kulturarvsstyrelsen informere landbrugsorganisationer, kommuner m.m. om museumslovens fredningsbestemmelser. Dette skulle sammen med selve tilsynet og den opfølgende sagsbehandling forbedre fortidsmindernes chancer for at overleve i et stadigt skiftende kulturlandskab. Det kommende tilsyn vil forløbe over de næste fire år, og en status i 2012 vil således afspejle, om tilstanden af fortidsminderne virkelig er blevet forbedret.

Velbevaret gravhøj ved Hvornum

